

פנינים ומאמרים לקדים
פועלת רבנית תורה רבי נתן געשטעטצער זצוקל

להזרזת נתן

גליון ג' ♦ עש"ק פרשת וישב ♦ כ"ב כסליו שנת תשפ"ב לפ"ק

תורת נתן

מדוע לא הצילו
ראובן לגמרי ויעץ
להשליכו לבור

וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלְחוּ מִיָּדָם (לו, מא). צריך ביאור
דלשון זה משמע כאילו היה מרחוק והגיעה אליו
השמועה. ויש לומר דראובן היה עסוק בשקו
ותעניתו וכרש"י לקמן גבי וישב ראובן אל הבור,
ועל כן שמע רק מרחוק ומיד בא ויציליהו מידם.

ואמרו רז"ל (ויקרא רבה פרשה ל"ד סימן ח) אילו ידע
ראובן שהקב"ה כותב עליו ויציליהו מידם על
כתפיו היה מביאו לאביו. וצריך ביאור אטו עשה
ראובן מעשהו הטוב כדי להתפרסם.

ויש לומר דבאמת ראובן הסתפק אם יוסף חייב
מיתה כדעת אחיו או לא, ועל כן לא הצילו בידיים
דחשש שמא צודקים אחיו המחייבים, אלא
שיעץ להשליכו לבור, ועל ידי זה יצא מיד בעלי
בחירה וימסר ביד חיות שאין להם בחירה, והם
לא יכולים להרע אלא בגזרת הבורא, מה שאין
כן בעלי בחירה יכולים להרע מחמת כונתם
הרעה, וכמו שכתב האור החיים ז"ל, וכבר איתא
כן בזוה"ק כאן.

וזה שאמרו אילו ידע ראובן שהקב"ה כותב
עליו ויציליהו מידם, דהיינו שיפה עשה משום
שבדן הוא להצילו והקב"ה משבחו על מעשיו,
כי אז על כתפיו היה מביאו אל אביו, ולא היה
מוסרו אפי' ביד חיות שאינם בעלי בחירה, אלא
משום שלא ידע את האמת לכן יעץ להשליכו
הבורא. ומפרשה זו ילפינן דמצוה לפרסם עושי
מצוה וכמו שכתב רמ"א יו"ד (סי' רמ"ט סי"ג)
מתשובת הרשב"א.

רב תנחום לשיטתו
שזרקוהו למקום חיות
רעות וניצל

וְהַבּוֹר הָקָא אֵין בּוֹ מִיָּם (לו, נד). דרש ר"נ בר מניומי
משמיה דרב תנחום, והבור ריק אין בו מים וכו'
אבל נחשים ועקרבים יש בו (שבת כב.), והביאו
רש"י ז"ל. והקשה הרא"ם ז"ל הלא לעיל (פסוק
כ"ב) כתיב וַיִּאֱמָר אֶלְהֶם רְאוּבֵן אֶל תִּשְׁפְּכוּ דָם
הַשְּׂלִיכּוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה וְגו' לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ
מִיָּדָם, ופירש"י רוח הקודש העידה על ראובן
שלא אמר זאת אלא להצילו, וכיון שבבור היו
נחשים ועקרבים אם כן מה הצלה היא זו, הלא
מבואר ביבמות (קכא.) נפל בחפירה מלאה נחשים
ועקרבים מעדין עליו שמת עיין שם.

ולענ"ד רב תנחום דוקא שפיר דרש דאף שהיו
בו נחשים ועקרבים מכל מקום הוי ליה הצלה,
והוא דמבואר בסנהדרין (טו.) שהתוכח הקיסר
עם רב תנחום, ונצחו רב תנחום, אמר לו הקיסר
מיימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי למלכא
לשדייהו לביבר (מקום חיות רעות של מלכות. רש"י),
שדיוה לביבר ולא אכלוה. אמר ליה ההוא צדוקי
האי דלא אכלוה משום דלא כפין הוא (שאינם
רעים), שדיוה ליה לדידיה, ואכלוה עיין שם.
הרי דרב תנחום חזי בנפשיה, שלחיות רעות אין
שליטה על איש צדיק, ועל כן איהו דרש שפיר
והבור ריק אין בו מים אבל נחשים ועקרבים יש
בו, ולא תקשי דאם כן איך התכוין ראובן להצילו
על ידי השלכתו לבור, דראובן הרגיש בצדקת
יוסף וידע שאף אם ישליכוהו לבור של נחשים
ועקרבים לא יאונה לצדיק כל און. וזה שהעידה
רוח הקודש שראובן התכוין להצילו, כי ענין
ידעיה זו ואמונתו בצדקת יוסף הוא דבר המסור
ללב שרק רוח הקודש יכולה לגלות אמיתותו.

חיי נתן

פנינים מארחות חיינו של רבינו זצ"ע

משחר טל ילדותו ניכר בו כי לגדולות נוצר. כבר
בגיל שמונה וחצי קנה תורתו בישיבתו של הגאון
הצדיק רבי בנימין ברגר זצ"ל מבעלעד. ומחשובי
חסדי באבוב, שהתגורר אז בנייפסט, שם למד
שנתיים ימים.

לאחר שעשה חייל בלימודיו - כשנתיים לאחר
מכן - כשהוא בן עשר וחצי בלבד, נתקבל כתלמיד
מן המניין בישיבתו של הגה"צ רבי יוסף גרינוואלד
זצ"ל בעל שו"ת ויחי יוסף [נתפרסם לאחר מכן
כהרב והאדמו"ר מפאפא ומגדולי רבני ארה"ב]
ונמנה עם בכירי תלמידיו. מורו ורבו הפליא את
עומק הפלפול של הנער הצעיר, אשר התפלפל עם
בחורים בני עשרים האריות שבחבורה.

בימי החורבן

הנער בן העליה המופלא המשיך לקנות תורתו
עד סגירת הישיבה בחודש ניסן תש"ד, אז כבשה
גרמניה הנאצית את הונגריה, והישיבה נאלצה
לסגור את שעריה.

כל משפחת רבינו אביו ואמו ואחיותיו הובלו
לאושוויץ ונעקדו על קידוש ה', בניסי ניסים ניצל
רבינו, מידי המרצחים והסתתר כשהוא אך ילד קטן
בן שתיים עשרה שנה בבית יתומים של נכרים
בבודפסט. שם הקפיד לשמור על יהדותו על קוצו
של יוד ועל ארשת פנים יהודית, בחסדי שמים
שוחרר עוד טרם תום המלחמה, שכן המקום היה
במובלעת הרוסית בבודפסט.

ביום כ"ח באדר תש"ה, ציין את יום הבר מצוה שלו
בעיר סערדעהעל, שם כבר בלט למרות גילו הצעיר,
כאחד ממצויני הישיבה. בהיותו בן י"ג שנים למד
באותם ימים שבעה דפי גמרא ביום. שום הוויות
העולם הזה לא עניינו אותו זולת ההתמדה בתורה
הקדושה.

לאחר המלחמה עבר בשנת תש"ז ללמוד בישיבת
"מתיבתא" בלונדון ומשם פנה לעיר אנטוורפן, כאן
שוב זכה לצקת מים ולשאוב מלא החופן תורה
ויראת שמים ממורו ורבו ה"יחי יוסף" מפאפא
זצ"ל שניצל מציפורני המרצחים.

מאירופה לארץ ישראל

בשנת תש"ט זכה לחונן עפרה של ארץ ישראל
והיה מראשוני תלמידי ישיבת בעלזא בירושלים
וממקורביו וחסידיו של כ"ק מרן מהר"א מבעלזא
זצ"ל, ששיבח מאוד את נעיונות התפילה בהיותו
בעל תפילה במחיצת קדשו בשכונת קסטון.

בהגיעו לפרקו הקים את ביתו עם תבדל לחיים
הרבנית תחי', בת הגאון הצדיק רבי מאיר חיים
אונגר זצ"ל גאב"ד לאקענבאך שבאוסטריה אשר

"זך השכל". אלו היו ספריו הראשונים, ואחריו באו
עוד עשרות רבות, מאה ועשר בדפוס ועוד כ-90
שעדיין בכתב יד. כאשר אמרו לפני מרן גאב"ד
טשעבין כי האברך הצעיר הזה, רבי נתן גשטטנר
עתיד להיות אחד מגדולי הדור, הנהן בראשו להסכמה
ואמר: גם אני אומר כך.

אף הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל מגדולי רבני
ופוסקי ירושלים אמר עליו [היה זה בהיות רבינו
חתן, ובא לדבר עמו בלימוד], שמימיו לא זכה להכיר
אברך כה צעיר עם ידע רב מתוך הבנה ברורה ובהירה
וסברה ישרה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.
המשך בגליון הבא א"ה

היות ואנו מתעוררים להוציא לאור עולם ספר על תולדות
רבינו זצ"ע. נבקש מכל מי שיש תחת ידו תמונות, מסמכים, הסכמות,
מכתבים, עובדות וכו'... אם יוכל לשלוח למייל המערכת
mln0527157594@gmail.com

הגה"צ רבי חיים הזקיהו מדיני זצ"ל בעמח"ס שדי חמד - כ"ד כסלו

רבינו השדי חמד ז"ל נולד בירושלים בשנת תקצ"ג, והיה רב בסביבת 'קרים' שבמדינת רוסיה, שם הרביץ תורה לבני המדינה שלא ידעו הרבה ביהדות, ובשנת תרנ"א כשחזר לארץ ישראל נתקבל לרב וראש הכולל בעיה"ק חברון, שם נפטר בשנת תרס"ה, ומנוחתו כבוד שם בעיר חברון.

הספר שדי חמד מורכב מהרבה חלקים, ובו מובאים אלפי נושאים בהלכה, והם מסודרים על סדר האל"ף ב"ת. רבינו כותב בהקדמה, שבדרך כלל המחברים מתנצלים בהקדמתם בראש הספר, שמא אינם מועילים כלום, אבל הוא כיון שבעיקר מביא מגדולי ישראל, והרי חשיבות גדולה היא לקבץ ולהביא את כל שיטות הראשונים והאחרונים לפונדק אחד, כדי שאם ירצה מישהו ללמוד איזה סוגיא, יעיין בספרו שם וימצא את שאהבה נפשו, שולחן ערוך לפניו, אשר כל המפרשים הנושאים ונותנים בענין זה, מובאים שם באריכות מרובה, וטובה גדולה עשה השדי חמד במלאכתו אשר עשה, להחיות בהם נפש כל חי.

הפולמוס בין גדולי הדור על שם ספרו 'שדי חמד'

והנה בעיקר השם של הספר 'שדי חמד' נתעוררה שאלה גדולה בין גדולי ישראל אשר היו בימים ההם, והענין התחיל כשאחד מגדולי התורה העיר להשדי חמד כי השם "שדי חמד" נראה כשם קודש, ובאותם הימים היו נוהגים שמבית הדפוס היו שולחים את הספר בגמור הדפסתו אל הכורך, ועל הדף הראשון של הספר היו כותבים את שם הספר, והכורך היה מסיר את הדף הראשון, והיה מניח תחתיו דף קשה ככריכה, ואשר על כן — טען אותו גדול — שהוא בזיון לשמות הקודש שמשליכים אותם לאשפה, ויכולים לימחק עי"ז, ועוברים בל"ת דאורייתא לא תעשון כן לה' אלקיכם (עין מכות י"א), ובגמ' ראש השנה (י"ה) מובא, כשגברה מלכות חשמונאי ונצחום התקיני שיהיו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות, וכך היו כותבים בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לא' עליון, וכששמעו חכמים בדבר אמרו למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה, וביטולם ואותו היום עשאוהו יום טוב עי"ש, וממילא על אחת כמה וכמה שאין לתת שם לספר בשם משמות הקדושים, משום דבכה"ג יכול לבוא בנקל לידי בזיון וחילול שמות הקדושים. השדי חמד מאד הצטער על זה, שכן היה זה אחרי שהדפיס כמה כרכים, ואין זה שאלה או הערה בעלמא, אלא ערעור על שם הספר, הנוגע לחשש איסור דאורייתא, ושלא שאלה זו לגדולי הדור, וכולם ענו ואמרו פה אחד, שאין שום מקום לחשוש לכלום, ויותר מכך הם הביאו הוכחות מגדולי ישראל מדורות הקדמונים שנתנו שמות לספריהם ג"כ כדוגמא זו, למשל — 'בית אלקים' להמבי"ט, 'מעשי ה'" לרבי אלעזר אשכנזי, ולא חששו לבזיון שמות הקודש שיכולים להיגרם כתוצאה מכך.

אדלקה בשלימות, הן מצות להעלות נר תמיד והן מצות שמן זית זך. ונמצא דגם בלילה הראשון היה נס, דהיינו שנזדכך השמן ונעשה שמן זית זך.

יישוב לסתירה שבשאלות

ועל פי האמור יש ליישב הסתירה שבשאלות (פ' וישלח כ"ו) דמתחילה כתב שמצאו פך שמן שהיה בו להדליק יום אחד, ושוב כתב דלא היה בו להדליק אפילו יום אחד, ועיין בשאלת שלום שם - ולדרכנו יש ליישב, דודאי שהיה בהפך שמן שיש בו כדי להדליק יום אחד, אולם אחר שנעשה בו נס שנזדכך ויצאו ממנו השמרים, נמצא שנתמעט השמן, כיון שחסרו השמרים, ואז לא היה בו להדליק אפילו יום אחד, ואעפ"כ דלק כשיעור הצורך, ונמצא דגם ביום ראשון היה נס, שאף שנחסר חלק שאינו זך אעפ"כ דלק כשיעור.

ובזה יתפרש הפסוק (תהלים ס, ו) ונתתה ליראין יס להתנוסס, שמתחלה עשה הקדוש ברוך הוא נס אחד שהשמן נזדכך ונעשה שמן זית זך, ועל ידי זה הוצרכו לנס נוסף, דהיינו שאף שנפחת מהשמן כשיעור השמרים שיצאו, אעפ"כ דלק שיעור שלם, והיינו נס להתנוסס, שמנס אחד נעשה נס אחר.

(שו"ת להורות נתן חלק י סימן סט - ועיי"ש עוד באריכות בענין זה)

איך היו יכולים להדליק המנורה בשמן זית של מנחת

יש מקום ליישב קושיית הבית יוסף (א"ח ס"י תר"ע), דאמאי תקנו להדליק בחנוכה ח' ימים, הלא הנס היה רק ז' ימים דהא בפך שמצאו היה בו להדליק ליום אחד עיין שם.

ברם יש לומר, דהנה בשבת (כ"א, ב) אמרו, ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, וצריך ביאור דאמאי היה חתום הפך בחותמו של כהן גדול. וכתבו המפרשים דהפך היה מוכן למנחת חביתין שהכהן גדול הקריב בכל יום (ראה מלא העומר פ' מקץ). ברם תקשי דהא למנחות כשר גם שמן זית שאינו זך, וכאמרם (רש"י תצוה שם) כתיב למאור ולא כתיב למנחות, וא"כ איך הוכשר השמן שבפך למנורה.

ברם למאי דמבואר, דבאם אין לו שמן זית זך איכא מצוה להדליק בשמנים אחרים שהשלהבת עולה בהן, ומקיים בהן מצות להעלות נר תמיד, א"כ מכיון שבימי נס חנוכה לא היה להם שמן אחר, לכן רצו להדליק בשמן שמצאו בפך, שהיה שמן זית שאינו זך, דמקיים בו עכ"פ מצות להעלות נר תמיד. ונעשה נס שהשמן הזדכך עד שהיה לשמן זית זך, ועי"ז, יכלו לקיים את מצוות

עוד הביא ראה אחד מגדולי האחרונים, שאביו של הגה"ק רבי יוסף שאול נאטנזאהן זיע"א — הגאון ר' אריה לייבוש נאטנזאהן זי"ע שהיה גביר ות"ח — שהדפיס ספר בשם בית א-ל, וחזינו שמותר להדפיס ספר שנושא בשמו שם שמים. ברם אעפ"כ אחד מהגדולים שהתערבו בשאלה זו, הג"ר דוד פריעדמאן זי"ע שהיה רב בקרלין, כתב להשד"ח, שעפ"י מידת חסידות עדיף לכתוב 'שדיחמד' עם קו חיבור, כדי שיראו ויבינו שהם באים כאחד, או שעל האות שי"ן שבת"ב שד"י ינקדו חולם בצד שמאל, ואז ידעו שהכוונה לשדה ולא לשם קודש, ות"ח נתן עצה שניקדו את כל תיבת שדי. והגה"ק הבית יצחק זיע"א מעורר על זה שאביו של השואל ומשיב הנ"ל נתן לספרו שם בית א-ל שהוא לכאורה שם שמים, ברם כותב שם הבית יצחק שאין בזה שום חשש, וראיה לדבר מיעקב אבינו שקרא למקום בית א-ל ולכאורה הרי מוציא שם שמים לבטלה, אלא על כרחך צריך לומר, שכיון שאינו מתכוין לשם קודש, מותר, ומהאי טעמא גם אביו של השואל ומשיב התיר לעצמו לקרוא לספרו בשם זה. ובענין זה נדפס בספר שדי חמד קונטרס שלם בשם 'באר בשדי' לבאר אם יש חשש בשם שדי חמד. והרבה אחרונים כשמביאים את השד"ח כותבים 'שדה חמד', ובכהאי גוונא ודאי שאין שום חשש.

כידוע שמחיקת השם הוא איסור דאורייתא ונלמד מפסוק דלא תעשון כן לה' אלקיכם, וכיום ג"כ צריכים לזהר בזה, שמדפיסים דפים וניירות בכתב עברי, וכתוב עליהם שם קודש, וצריכים לזהר שלא למוחקם ח"ו, וגם לפעמים עושים תמונה מבית

הכנסת והתיבה המיועדת עבור הש"ץ ג"כ בתוך התמונה, והרי עליה כתוב 'שויתי ה' לנגדי תמיד' וצריך לזהר שלא לאבד את התמונה, ולנהוג בה דרך כבוד, הגם דיש סברות בזה להיתר, שאינו מתכוין לקדש את השם, אך מ"מ עפ"י פשוטות דבר חמור הוא [עיין שו"ת להורות נתן ח"ב ס"ב פ"ה], ולמזהיר ולזהר שלומים תן כמי נהר.

וב"ק מרן אדמו"ר מהר"א מבעלזא זיע"א אשר תמיד היה הולך בעינים מושפלות לארץ, ופעם אחת ראה על הרצפה חתיכת נייר עם אותיות עבריות, וציוה להרימו, הגם שלא היה בו איזה שם קודש, ויותר מכך, פעם נפלה חתיכת כסף מהעטרה שהיתה בטלית שלו, וציווה להרימה ולהניחה במקום שלא יוכלו להכשל בביזוי מצוה, וכדאיתא בשו"ע או"ח (ס"י תרס"ד ס"ח) שעצי הסכך שמזירידים מהסוכה אחר יו"ט אסור לדרוך עליהם משום ביזוי מצוה. ובענין זה מובא מעשה מרבינו החת"ס זיע"א, שפעם באו אליו שני תלמידים שבקשו ללמוד אצלו, ואת האחד קיבל לשיבתו, ואת התלמיד השני לא רצה לקבל, והתלמידים שם התפללו על זה, שהרי שניהם היו חברים טובים, ולמה בחר את הראשון יותר מהשני, ואמר להם החת"ס, כששני הבחורים באו מהרחוב אלי, בדיוק אז הבטתי לרחוב מהחלון, ועל הכביש היה מונח סכך שנשאר מחג הסוכות, ובחור אחד הלך מסביב ולא דרך על הסכך, אבל הבחור השני לא השגיח ודרך על הסכך, ולכן אותו בחור לא קיבלתי לשיבת. ורואים מזה שגדולי ישראל כ"כ דאגו וחששו שמא יהיה איזה ביזוי מצוה ח"ו.

(מוצ"ש"ק מברכין טבת שנת תשס"ב)